

ІДЕЯ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У справі об'єднання людства на основі певних ціннісних підстав і цільових орієнтирів, безумовно, одним із пріоритетних чинників стає безперервна освіта. Безперервність виступає у сучасному культурно-освітньому контексті як ідея, принцип навчання, якість освітнього процесу, умова становлення людини.

За останні десятиліття кардинально змінилася система генерації й передачі знань, а їх обсяг багаторазово зріс. Сьогодні не можна за один раз, навіть за 5 або 6 років, підготувати людину до професійної діяльності на все життя. Нині щорічно обновляється близько 5 % теоретичних і 20 % професійних знань.

Одиниця виміру старіння знань фахівця, прийнята у США – період „напіврозпаду” компетентності, тобто зниження її на 50 % унаслідок появи нової інформації, показує, що за багатьма професіями цей період настає менш ніж через 5 років, тобто стосовно до нашої системи вищої освіти часто раніше, ніж закінчується навчання. Вирішення проблеми полягає в переході до освіти протягом життя, де базова освіта періодично повинна доповнюватися програмами додаткової освіти й організовується не як кінцева, завершена, а лише як основа, фундамент, що доповнюється іншими програмами. Це вимагає, що випускник вузу крім отриманих знань у вузькій професії повинен на студентській лаві розвинути свої здатності до навчання протягом усього професійного життя, розвинути навички комунікації, адаптивності, самовдосконалення, організаційної й групової ефективності та низку інших якостей [5].

Актуальність теми статті зумовлено тим, що в умовах формування інформаційного суспільства швидко змінюються звичні моделі освіти, роботи і самого життя; настає „епоха знань” зі всіма витікаючими культурними, економічними і соціальними наслідками. Перехід до економіки і суспільств, „заснованих на знанні” (knowledge-based society), супроводжується процесом безперервної освіти – навчання впродовж життя (lifelong learning), який потребує всебічного аналізу.

Найперше ідея розвитку безперервної освіти зародилась саме на теренах Європи. Це зумовлено низкою специфічних факторів, які постали перед населенням регіону, але найсуттєвішими з них є наступні:

➤ Європа стала «суспільством заснованим на знаннях» (knowledge-based society). Це означає, що інформація, а також мотивація до їх постійного оновлення і навички, необхідні для цього, стають вирішальним фактором європейського розвитку, конкурентоспроможності та ефективного ринку праці;

➤ Європейці живуть в складному соціально-політичному середовищі, де повноцінний розвиток особистості стає неможливим без вміння активно діяти в суспільних процесах та адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності. І лише освіта в найширшому розумінні може допомогти успішно впоратися з цим завданням.

Ці два аспекти соціально-економічних змін тісно пов'язані між собою. Вони визначають дві головні цілі безперервної освіти: активна громадська позиція та конкурентоспроможність на ринку праці [2].

Світовий освітній простір як спеціальна сфера життя людства, в якому під контролем суспільства формуються зовнішні і внутрішні умови розвитку особи, всебічно розглядаються в дослідженнях А. Лиферова, О. Сбруєвої, К. Корсака, І. Ластовченко.

Вплив інтеграційних процесів на безперервний розвиток освіти аналізується в роботах О. Н. Олейникова. Розробку теоретичних основ безперервної освіти здійснили П. Ленград, Е. Фор, Р. Давьє, Х. Гумель, Ж. Д. Каряєлі, Ф. Кумбс, Г. Коптаж.

Термін «освіта протягом усього життя» з'явився в педагогічному тезаурусі західних країн раніше всіх інших. Уперше він зустрічається в однойменній монографії Б. А. Йекслі, виданій у Лондоні в 1929 році. Освіта протягом всього життя визначається автором як «схильність навчатися в процесі життєвого шляху». У сучасних умовах швидкого розвитку технічного процесу і євроінтеграції, термін «освіта протягом усього життя» наповнюється новим сенсом, наймісткіше вираженому в програмі ЮНЕСКО 1979 року «Вчитися жити». На думку доповідача Е. Фора, «освіта передує економічному розвитку країни і готує людину до життя в суспільстві, котре ще не існує, але може існувати протягом його життя».

Багато західних учених зокрема М. Тайт, Дж. Філд, відзначають відсутність бездоганної послідовності в трактуванні самого терміну «освіта протягом усього життя». Вважається, що даний термін використовується в сучасній літературі про освіту по-різному для відстоювання або вияву наступних освітніх функцій:

- ✓ підготовки індивідів до управління дорослим життям,
- ✓ розподілу освіти в процесі життєвого шляху індивідів,
- ✓ функції всього життєвого досвіду людини і як ототожнення освіти з усім життям [4].

Європейська Комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя (Lifelong Learning Programme). Ця програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, що існували до 2006 року.

Навчання протягом життя має на увазі зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання протягом життя охоплює все цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності.

Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також є критичним чинником у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності[1].

Європейська стратегія зайнятості (European employment strategy), погоджена 22 липня 2003 р., визначила керівні принципи політики розвитку навчання протягом життя. Ці керівні принципи закликають країни ЄС звернути увагу на дефіцит робочої сили з відповідними навичками і заохочують їх здійснювати всебічні стратегії навчання протягом життя, щоб озброїти громадян навичками, необхідними у сучасній економіці. Керівні принципи

визначають необхідність збільшення інвестицій в людські ресурси, особливо через навчання дорослих підприємствами.

Стан розвитку освіти протягом життя постійно перебуває в центрі уваги різноманітних європейських інститутів. Зокрема, регулярно проводяться відповідні статистичні дослідження. В одному з останніх цільова група для отримання статистичних даних щодо навчання протягом життя включає людей у віці між 25 і 64 роками і обмежується періодом чотирьох тижнів перед опитуванням. Дані наведено за оглядом „Quality Report on the European Union Labour Force Survey 2007” [2].

У 2007 р. відсоток людей віком від 25 до 64 років, задіяних у різноманітних формах навчання протягом життя, складав 9,7 % у межах ЄС. Це на 1,2 % вище, ніж у 2003 році. Серед жінок цей відсоток (10,6 %) вищий, ніж серед чоловіків (8,8 %). Найбільш високий відсоток громадян, задіяних у різних формах навчання протягом життя, у Швеції, Данії, Великобританії та Фінляндії – від 23 % до 32 %. Найнижчі показники у Болгарії та Румунії – менше 2 %.

Відсоток усіх підприємств, що забезпечили навчання своїм працівникам, складає від 21 % у Греції до 90 % у Великобританії та 60 % в середньому по ЄС. Позитивна динаміка спостерігається в більшості країн, що в останні роки приєдналися до ЄС. Початкове професійне навчання в межах підприємств найбільш розвинене у Німеччині, Великобританії, Австрії, Данії, Нідерландах, Італії та Франції – близько 50 % підприємств, у той час, як у більшості інших країн ЄС воно практикується не більше, як на 10 % підприємств.

Дуже показовою є кореляція між рівнем попередньої освіти та ступенем залученням до навчання дорослого населення віком від 25 до 64 років, що свідчить про більші можливості й більшу схильність до продовження навчання людей з вищим рівнем попередньої освіти.

Освіта протягом життя в усьому світі й особливо в розвинених країнах стає усе більш важливою сферою освітніх послуг. На сьогодні існують наступні три основні форми освіти:

- формальна освіта – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

- неформальна освіта – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти дорослих, у лекторіях товариства „Знання”, по телебаченню, на різних курсах інтенсивного навчання;

- інформальна освіта є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку.

За цілями, що ставляться й реалізуються в системі неперервної освіти, її умовно можна поділити на три складові:

Перша складова системи неперервної освіти – додаткова професійна освіта – сприяє формуванню професійної основи кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки. Споживачами послуг даної частини системи

неперервної освіти є соціально адаптована частина населення, яка отримує освіту послідовно на всіх її рівнях.

Друга частина системи освіти протягом життя забезпечує різноманітним групам населення можливість адаптуватися до мінливих умов життя. Ця підсистема передбачає освіту, спрямовану на адаптацію й реабілітацію соціальних і професійних груп, не здатних самостійно пристосуватися до швидкозмінного соціального середовища. Крім того, до цієї підсистеми залучаються громадяни, що не мають в силу різних причин доступу до формальної системи професійної освіти, що створює для них загрозу десоціалізації.

Третя складова системи освіти дорослих забезпечує задоволення різноманітних індивідуальних освітніх потреб громадян, наприклад, мовну підготовку, отримання психологічних, культурологічних та інших знань, комунікативних навичок, спеціальних умінь тощо[1].

До формалізованих структур додаткової професійної освіти примикають різні неформальні структури (тренінгові групи, підготовка й перепідготовка на підприємствах тощо), які іноді діють на базі формалізованих структур, а нерідко утворюються неформально, як правило, на короткий термін. Також до цієї системи примикає відкрита освіта в різних її формах і дистанційне навчання.

Ефективним засобом розвитку системи безперервної освіти є створення корпоративних університетів, що забезпечують чергування одержання фундаментальних знань із практичною діяльністю. Розвиток безперервної освіти дозволяє створювати умови для формування гнучких освітніх траєкторій і вирівнювання доступу до якісної освіти на всіх рівнях освітньої системи, забезпечує набір освітніх послуг, що відповідають динамічному розвитку потреб особистості, суспільства, економіки[2].

Зростаюче різноманіття пізнавально-інформаційних запитів різних верств населення неможливо задовольнити в рамках існуючих форм традиційної освіти. Загострюється проблема невідповідності сформованої системи освіти новим потребам суспільства й людини. Це породжує вимогу іншого підходу до організації масової освітньої діяльності дорослих – навчання повинне відповідати різнорівневим інтересам і можливостям громадян, органічно вписуватися в їхній спосіб життя, враховувати специфіку запитів того чи іншого контингенту й навіть окремих груп населення. Процеси безперервної освіти розуміються тепер не тільки як „навчання протягом життя” (lifelong learning), а й як „навчання шириною в життя” (lifewide learning). Останнє акцентує увагу на розмаїтості видів освіти – формальній, неформальній, інформальній, – які супроводжують будь-яку сферу життєдіяльності сучасної людини.

Освіта протягом життя покликана підвищувати рівень загальних знань і розширювати можливості участі громадян у культурній, соціальній і політичній діяльності країни. Вона повинна внести вклад у подальшу демократизацію суспільства, а також сприяти посиленню позиції людини в професійній діяльності.

У цих умовах необхідний новий погляд на роль і значення неперервної освіти, яка відповідає сучасним освітнім потребам. Неформальна освіта, хоча й може плануватися „зверху”, але реально виникає й здійснюється тільки як відповідь на конкретний освітній запит „знизу”. При цьому активність учнів підтримується „зсередини” за рахунок реалізації їхніх актуальних інтересів і потреб.

Поняття неформальної освіти дорослих частково збігається з такими поняттями, як „додаткова” і „продовжена” освіта. Однак саме неформальна освіта, як ніяка інша, безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби й запиту індивідуума, мобілізуючи тим самим його природну здатність до самовдосконалення, до духовного внутрішнього зростання. Таким чином, створення системи неформальної освіти може забезпечити умови для самореалізації кожної особистості, морального вдосконалення за рахунок надання широких можливостей у виборі напряму й форм освітньої діяльності, як у професійній сфері, так і в різних сферах дозвілля.

Назріла необхідність у розробці теоретично обґрунтованих, практично значимих і переконливих концептуальних підходів до організації системи неперервної освіти в Україні. Однією з найбільш істотних проблем становлення систем неперервної освіти є подолання стереотипу ставлення до неформальної освіти як мало важливої й несуттєвої. Нерозуміння специфіки неформальної освіти та її соціального потенціалу (порівняно з традиційною шкільною або вищою освітою) породжується недостатньою увагою до вивчення проблем освіти дорослих. Необхідно в масштабах країни проаналізувати діяльність сформованої сфери нетрадиційних видів і форм освітньої діяльності дорослих. Це дозволить виявити специфіку неформальної пізнавальної й навчальної діяльності різного контингенту дорослих, мотиваційні особливості й механізми самоорганізації цієї діяльності [3].

На жаль, в Україні освіта протягом життя перебуває у зародковому стані. Існують поодинокі стохастичні явища, але будь-яка системність практично відсутня. Закон України „Про позашкільну освіту” жодним чином не вирішує цієї проблеми, оскільки не врегульовує питання інтеграції позашкільної освіти в загальну освітню систему країни, залишаючи осторонь ключові проблеми забезпечення і контролю якості та визнання неформальної освіти. Не існує офіційної статистики з цього питання, відсутні спеціальні концепції та програми. Навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах – це диктується базовими тенденціями сучасного розвитку людства. Тому для України вкрай важливо найближчим часом вжити дієві заходи для подолання відставання у цій сфері.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду впровадження безперервної освіти вказує на його високу ефективність, та безпосередню необхідність в умовах переходу до нового «інформаційного суспільства».

Список використаної літератури

1. Білокопитов В. І. Європейська освітня політика із забезпечення якості вищої освіти : становлення та розвиток у доболонський період [Текст] // Шлях освіти. – 2010. - №3. – С. 57-70.
2. На шляху до європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації [Текст] // Освіта України. – 2007. - №41. – С. 5-6.
3. Чистохвалов В. И. Болонский процесс после 2010 г.: вклад европейского высшего образования в глобальное общественное благо [Текст] / В. Н. Чистохвалов // Педагогическое образование и наука. – 2008. - №12. – С. 54-59.
4. Шовкопляс О.І. Формування безперервної освіти як важливий фактор розвитку європейської інтеграції у сфері вищої освіти країн європейського союзу.[Текст] // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. - №20. – С. 41-50.
5. <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> – Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України